РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ЯК ВОНИ ЗУСТРІЛИСЬ

1

Хлопчик укляк перед кліткою вовка. Вовк роздратовано ходить туди-сюди.

"І чого він причепився ?.." — думає вовк.

Хлопчик вже добрі дві години стоїть перед загорожею, ніби вкопаний, і дивиться, як гайсає вовк.

"Чого йому треба?" — думає вовк.

Хлопчик його інтригує. Не тривожить (вовк нічого не боїться), а інтригує.

"Чого йому треба?"

Інші діти бігають, стрибають, галасують, плачуть, показують вовку язик і ховаються за материні спідниці. Потім вони йдуть перекривляти горил і гарчати на лева, який сердито стьобає хвостом повітря. А цей ні. Стоїть і мовчить. Лише водить очима. Вони слідкують, як вовк чвалає вздовж сітки.

"Вовка ніколи не бачив, чи що?"

Вовк бачить хлопчика через раз.

Адже у вовка лише одне око. Інше він втратив у сутичці з людьми, десять років тому, коли його полонили. Отож, коли йде уперед (чи можна це назвати вперед?), вовк бачить увесь зоосад, клітки, дітей, які казяться з усіх сил, а серед них цього, ніби вкопаного, хлопчика. Коли він вертає (чи можна це назвати вертає?), він бачить свій вольєр. Порожній вольєр, бо вовчиці не стало минулого тижня.

Сумний вольєр, з єдиним сірім каменем і сухою ломакою. Потім вовк вертає і знову бачить того хлопчика, який рівно дихає, і в морозяному повітрі з'являється пара.

"Він втомиться раніше", — переконує себе вовк, не перестаючи кружляти.

І додає:

"Я терплячіший за нього".

А потім ще:

"Я ж таки вовк".

2

Та, коли він прокидається наступного ранку, перше, що бачить, — того самого хлопчика по той бік загорожі, на тому ж таки місці. Вовк мало не підстрибує.

"Не міг же він простояти тут всеньку ніч!"

Але він вчасно схаменувся і пішов собі колувати, ніби нічого не трапилось.

Отож вовк кружляє вже цілу годину. Годину за ним спостерігає хлопчик. Сріблясте хутро вовка черкає по сітці. Блакитний вовк ходить, мов заведений. Ніби йде додому, на Аляску. На бляшанці, що висить на сітці, так і написано: "Аляський вовк". Там намальовано карту Крайньої Півночі з ділянкою, зафарбованою червоним, щоб було зрозуміло, де він водиться: "Вовк аляський. Баренцові Землі..."

Лапи його безгучно ступають на землю. Він тиняється з кутка в куток вольєром. Ніби живий маятник. І хлопчик водить очима повільно-повільно, ніби слідкує за уповільненою партією в теніс.

"Невже я його так зацікавив?"

Вовк супить брови. Шерсть стовбурчиться на писку. І чого він думає про того хлопчика? Він дав собі слово більше не думати про людей.

І десять років його дотримував: не думав про людей, не дивився на них. Так само, як і про дітей, які блазнюють перед його кліткою, ні про робітника, який здалеку кидає йому м'ясо, ні про художників, які приходять його малювати в неділю, ні про недорікуватих матусь, які щебечуть, показуючи його немовлятам: "Бачиш, це вовк, як не слухатимешся, він тебе забере". Абсолютно нічого.

"Найкращий з людей не вартий, щоб про нього думати!"

Так завжди казала його мати, Чорна Заграва. До минулого тижня вовк іноді уривав своє кружляння. Вони з вовчицею сідали перед відвідувачами, але т;ак, ніби тих зовсім нема. Вовк і вовчиця дивилися просто себе. їхній погляд проходив крізь вас. Складалося враження, що вас немає. Дуже неприємне.

"І того це вони так дивляться?"

"Що вони там бачать?"

І ось вовчиця померла. Вона була сіра з білим, як снігова куріпочка. Відтоді вовк більше не зупинявся. Кружляє зранку до вечора, і кинуте йому м'ясо мерзне долі. А за огорожею, стрункий, як літера "і" (крапкою над ним — біла пара), дивиться на нього хлопчик.

"Хай собі", — вирішує вовк.

І перестає думати про хлопчика.

З

Але й на третій день хлопчик приходить. І наступного дня. І в інші дні. І вовку знову доводиться думати про нього. "Хто він?"

"Чого від мене хоче?"

"Йому що, нема чого робити цілісінький день?"

"Не працює?"

"Не вчиться?"

"Немає друзів?"

"Сирота?"

"Що воно таке?"

Від тих питань його хода уповільнюється. Лапи стають важчими. Це не втома, а щось інше.

"Неймовірно!" — дивується вовк.

Зрештою, завтра зоосад зачинений. Це санітарний день, коли оглядають тварин і чистять клітки. Відвідувачів тоді нема.

"Ось і спекаюсь його".

Оввa! Назавтра, як і в інші дні, хлопчик стовбичить перед огорожею. Він ще помітніший серед спустілого зоосаду.

— Леле!.. — зойкає вовк. Але він там.

Тепер вовк справді відчуває втому. Ніби погляд хлоп'яти важить цілу тонну.

"Ну добре... Сам напросився!", — думає вовк.

Зненацька він зупиняється. І сідає просто перед хлопцем. І теж втуплює в нього свій погляд. Ні, він дивиться не крізь хлопця. Він дивиться по-справжньому, очі в очі!

Ну ось. Тепер вони віч-на-віч.

І дивляться.

І жодного відвідувача в зоопарку. Ветеринари ще не прийшли. Леви не вилізли з лігва. Птахи сплять, настовбурчивши пір'я. У всіх вільний день. Навіть мавпи перестали кривлятися. Вони повисли на гілках як сонні кажани.

Тільки стовбичить цей хлопчик.

І дивиться на нього білий вовк.

"Хочеш мене розглядати? Гаразд! Я теж тебе розглядатиму! Побачимо, хто кого..."

Але щось не дає спокою вовкові. Дурничка: у нього одне око, а у хлопчика два.

Отож вовк не знає, в яке око хлопчика втупити свій погляд. Він розгубився. Єдине його око бігає: праворуч-ліво-руч, ліворуч-праворуч. Хлопчик не змигне. Не кліпне. Вовк почувається дуже кепсько. Тепер він вже не може перший відвести погляд. Не може знову кружляти. Погляд його розгублений. Невдовзі з рубця на незрячому оці стікає сльоза. То не сум, а безпорадність і гнів.

Тоді хлопчик робить щось дивне. Це заспокоює вовка і вселяє в нього довіру. Хлопчик заплющує одне око.

І тепер вони дивляться око в око серед безлюдного й принишклого зоосаду, маючи вдосталь часу вивчити одне одного.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ОКО ВОВКА 1

Око у вовка жовте, кругле, з чорною зіницею по центру. Він ніколи не змигує. І хлопчик ніби дивиться на свічку, яка горить в темряві, він бачить лише око: дерева, зоосад, клітка, — усе зникло. Єдине, що лишилося — око вовка. І те око більшає, круглішає, стає мов рудий місяць у чистому небі, і зіниця всередині його усе темнішає, веселкові цятки розбігаються по медовій райдужній оболонці, одна блакитна, як лід, що відсвічує небо, інша золота, як блискавка.

Але найголовніша зіниця. Чорна зіниця!

— Хотів мене роздивитися? Роздивляйся! — ніби каже вона. І спалахує зловісним вогнем. Ніби заграва. "Справжня чорна заграва!" — думає хлопчик.

І він каже:

— Згода, Чорна Заграво, я дивлюся на тебе і не боюся.

І нехай зіниця ще більше розростається, заповнює все око і горить як справжня заграва, хлопчик не відводить погляду. І коли чорне вже заполонило все, і ще більше почорніло, хлопчик побачив те, чого ще ніхто до нього не бачив: зіниця жива! То чорна вовчиця, яка лежить серед вовченят і гарчить на хлопчика. Вона не рухається, тільки тіло загрозливо напружилося під лискучим хутром. Вовчиця шкірить сліпучі ікла. Кінчики лап ледь помітно тремтять. Зараз вона кинеться на нього. Такого хлопчика вона схрумає вмить.

— Ти справді не боїшся?

Справді. Хлопчик не відступає. Не відводить погляд. Час минає. І тоді повільно-повільно напруження Чорної Заграви спадає. І вона цідить крізь ікла:

— Гаразд, якщо хочеш, дивись, скільки влізе, тільки не турбуй мене, поки я навчатиму малих.

І більше не переймаючись хлопчиком, вона оглядає сімох пухнатих вовченят, які лежать коло неї. Мов руде сяйво.

"Райдужна оболонка, — думає хлопчик, — райдужна оболонка навколо зіниці"...

Адже п'ятеро вовченят такі ж бо руді, як райдужна оболонка. А шостий біло-блакитний, як відблиск чистого неба на кризі. Білий вовк! А

сьома (руденька вовчичка) схожа на золоту блискавку. Коли на неї дивитися, вона примружує вічка. Братики називають її Блискіткою.

А довкола, скільки сягає око, аж до горбів на обрії, сніги. Біла безмовність Аляски, на Крайній Півночі Канади.

І серед тієї білої тиші урочисто звучить голос Чорної Заграви:

— Дітки, сьогодні я вам розповім про Людину!

2

— Про Людину?

— Знову!

— Не хочу!

— Тільки про Людину й розповідаєш!

— Набридло!

— Ми не діти!

— Розкажи краще про карібу чи полярного зайця, а ще краще про полювання на качок.

— Ага, Чорна Заграво, розкажи про лови!

— Ми ж вовки-ловці!

Але найбільше галасує Блискітка:

— Ні, я хочу про Людину, справжню історію, страшну, мамо, будь-ласка, про Людину!

Тільки Блакитний Вовк мовчить. Він неговіркий. Швидше стриманий. Навіть трохи сумовитий. Брати його недолюблюють. Але коли зрідка він озиваються, його слухають всі. Він розумний, як старий вовк, посмугований рубцями.

Отож, на чому ми зупинилися? П'ятеро руденьких почали вовтузитися: ось я зараз тебе кусну за горло, а тобі скочу на спинку, а я тобі пощипаю лапки, а я покручуся навколо власного хвоста... повний безлад. А Блискітка їх заохочує своїм пронизливим писком, підстрибуючи на місці, як оскаженіле жабеня. А навколо них сніг летить срібними скалками.

Чорна Заграва не боронить.

"Нехай — бавляться... Невдовзі вони дізнаються, яке воно, справжнє вовче життя!"

Вона так думає, дивлячись на Блакитного Вовка, єдиного з її вовченят, яке ніколи не бавиться. "Викапаний батько!"

Вона те думає з гордістю й смутком, бо їхній батько, Великий Вовк, загинув...

"Надто серйозний", — думає Чорна Заграва. "Надто сторожкий..." "Надто вовк..."

— Слухайте!

Блакитний Вовк сидить непорушний, як скеля, передні лапи напружені, вуха нашорошені.

— Слухайте!

І гармидер вщухає. Сніг навколо вовченят влягається. Спочатку нічого не чути. Даремно руденьчики нашорошують волохаті вушка — тихо. Але ось тишу уриває раптове скиглення вітру — він ніби лизнув їх крижаним язиком.

А тоді зі скиглення вітру долинає довге протяжне виття вовка, мовби він на щось скаржиться.

— То Сірий Родич, — шепоче хтось з руденьких.

— Що він каже?

Чорна Заграва зиркає на Блакитного Вовка. Вони знають, про що оповідає Сірий Родич з пагорба, де стоїть на чатах. Людина! Зграя ловців! Вони їх шукають. Ті, що й минулого разу.

— Досить бавитись, дітки, готуйтесь, ми тікаємо!

3

То таким було твоє дитинство, Блакитний Вовче: тікати від зграй ловців? Так.

Вони влаштувалися в тихій долині, оточеній пагорбами, де, як думав Сірий Родич, їх ніхто не знайде. Там вони прожили тиждень, чи два, а тоді знов довелося тікати. Люди не відставали. Вже два місяці вовчицю з вовченятами переслідували ловці. Вони вже вбили їхнього батька, Великого Вовка. Він їм дався непросто. Була жорстока сутичка. Але вони взяли гору.

Вони тікали. Йшли вервечкою. Попереду Чорна Заграва, за нею Блакитний Вовк, за ним Блискітка, а тоді руденьчики. А позаду Сірий Родич замітав сліди хвостом.

Вони ніколи не лишали слідів. Щезали безслідно. Усе далі на Північ. Ставало все зимніше. Сніг брався кригою. Скелі різали лапи. Але і тут люди нас знаходили.

Завжди. їх ніщо не спиняло.

Люди...

Людина...

Ночували в лисячих норах. (Лиси охоче пускають до себе вовків. За сяку-таку поживу. Вони не надто люблять полювати, — надто ліниві). Сірий Родич чатував знадвору, на скелі, що височіла над долиною. Блакитний Вовк лягав біля виходу з нори, поки Чорна Заграва присипала малюків, розказуючи їм історії. Звичайнр, історії про Людину. І тому, що була ніч, того що вони були надто втомлені, щоб бавитися, тому що їм подобалося боятися і тому що Чорна Заграва була з ними, щоб захищати, Блискітка і братики слухали.

Жили-були якось...

Одна і та ж історія про незграбного вовчика і його стареньку бабусю.

Жив-був такий вайлуватий вовчик, що ні разу нічого не вполював. Навіть старі карібу бігали швидше за нього, лісові миші тікали у нього з-під носа, качки пурхали з-під лап... Він ніколи нічого не вполював. Навіть хвоста. Надто вайлуватий. і

Отак. Але ж він мав би хоч на щось здатний! На щастя, у нього була бабуся. Дуже стара. Така стара, що теж не могла нічого вполювати.

Великими сумними очима вона спостерігала, як полюють молоді. її тіло вже не тремтіло при наближенні дичини. Усім було її шкода. її лишали в норі, коли йшли на полювання. Вона там трохи прибирала, потім дуже повільно давала лад і собі. Адже у Бабусі було чудове хутро. Сріблясте. Усе, що лишилося з молодості. У жодного вовка не було такого чудового хутра. Після туалету — це займало у неї добрі дві години — Бабуся лягала біля входу до нори. Поклавши голову на лапи, вона чекала, поки повернеться Вайло. Він мав годувати

Бабусю. Щойно вполює першого карібу, найкращий шматок їй!

— Не дуже важко, Вайло?

— Ні, ні!

— Гаразд, не барися!

— Не заблукай!

— Стережись Людини! І так далі.

Вайло навіть не слухав. Він звик.

— До дня, коли...

— До дня, коли що? — питали руденькі, і очі у них блищали від цікавості.

— Коли що? Коли що? — пищала Блискітка, висолопивши язичка.

— Поки до нори раніше за Вайла не прийшла Людина, — пошепки страхала Чорна Заграва.

— І що?

— І що? Що? Ну! Ну!

— А що, Людина вбила Стару, з її хутра зробила кожуха, з її вух зробила шапку, а з писка зробила маску.

— І… що?

— А що? Нічого, спатки час. Докажу завтра.

Діти, звісно, опиралися, але Чорна Заграва була непохитна. І потрохи нору наповнювало сумирне сопіння. Саме тоді Блакитний Вовк питав і собі. Одне і те ж.

— Чорна Заграво, це правда?

Чорна Заграва, трішки поміркувавши, давала дивну відповідь:

— Принаймні, правдивіше за протилежне.

4

Отак змінювалися пори року, вовченята підросли і стали молодими вовками, справжніми ловцями, а Людину ще не бачили. У всякому разі, зблизька. Тільки чули. Наприклад, коли Великий Вовк бився з людьми. Вони чули, як гарчав Великий Вовк, а потім волав чоловік, якому вовк всадив ікла в сідниці, вони чули перелякані крики, накази, грім, а потім запала тиша. Великий Вовк не повернувся. І вони знову тікали.

Людину вони бачили здалеку. Щойно вони йшли з долини, як туди приходили люди. І долина починала диміти, як справжній казан.

— Вони забруднюють сніг, — сердилася Чорна Заграва. ^

Вони спостерігали за людьми з верхівки найвищої гори. А ті ходили на двох лапах по дну казана.

— Але на що вони схожі зблизька?

— Ти їх бачив зблизька, Сірий Брате?

— Бачив, атож...

Сірий Родич небалакучий.

— А які вони?

— Люди? Дві лапи й пугач. Більше з нього витягнути зась.

А Чорна Заграва розповідала неймовірні історії, тепер, дорослим, це розумієш.

— Люди їдять геть усе: траву карібу, самих карібу, а як нічого нема, можуть з'їсти і вовка!

Чи ще:

— У людей дві шкури: одна зовсім гола, без жодної шерстини, а друга — наша.

Чи ще:

— Людина? Людина — збирач. (Цього ніхто не розумів). І ось одного дня на спочинку, бо всі вже добряче нато-

милися, хтось запитав:

— А чого нас переслідує одна і та ж зграя? Сірий Родич саме зализував збиті лапи.

— Вони почули про вовчичку з золотистим хутром... Він не договорив, бо Чорна Заграва обпекла його поглядом. Надто пізно, бо усі руденькі дивилися на Блискітку. А та дивилася на всіх, наставивши вушка:

— То це мене шукають?

Саме в цю мить виглянуло сонце. Промінь ковзнув по Блискітці, і всі відвернули очі. Вона дійсно засліплювала! Справді золота вовчиця з чорним писком. Таким чорним серед усього того золотого хутра, що від того вона навіть трохи скошувала очі.

"Чудова, — подумала Чорна Заграва, — у мене чудова донька!" І негайно схаменулася: "Але з таким вітром у голові!.." Потім вона зітхнула: десь в глибині ворухнулася думка: "Чого ти, Великий Вовче, подарував мені найпрекраснішу вовчичку на світі? Невже у нас і без того мало клопоту?"

5

— Що? Шукають мене? — перепитала Блискітка якимось дивним тоном. Блакитний Вовк те помітив. "Шукають мене?" Ну і ну...

Це йому не сподобалося...

Блакитний Вовк не знав, що і думати про сестричку. Звісно, то була дуже гарна вовчичка. Найкраща від усіх! А яка вправна в ловах... Неперевершена! Швидша за рудень-чиків, які й собі були непогані ловці. І бачила краще за Чорну Заграву. І чула краще за Сірого Родича! "І нюх

кращий, ніж у мене!" — мав визнати Блакитний Вовк. Вона раптом спинялася, нюшила повітря і казала:

— Он там... польова миша!

— Де це "там"?

— Ну ось там!

Вона вказувала точне місце метрів за триста попереду. Вони туди бігли і знаходили цілу родину вгодованих, як куріпки, польових мишей з брунатими спинками. Під землею. Брати не йняли віри.

— Як ти здогадалася? Вона відказувала:

— Нюх.

Чи влітку, коли ловили качок... Руденькі підпливали до пташки зовсім тихо, над водою стирчали лише їхні писки, на воді не було жодного брижу, втім у дев'яти випадках з десяти качки злітали у них з-під носа. Блискітка лишалася на березі, розпластавшись, як кішка, в сухій траві. І чекала. Качки важко летіли над водою. Коли якась (завжди найжирніша) пролітала над нею, вона підскакувала і хап!

— Як тобі це вдається?

— Окомір!

А коли починалась міграція карібу, і олені заполоняли всю долину, — вовки піднімалися на найвищий пагорб, і Блискітка казала:

— Шостий праворуч від великої скелі: хворий. (Вовки їдять лише хворих карібу. Так заведено).

— Хворий? Як ти можеш знати?

— Чую.

І додавала:

— Вслухайся, як він важко дихає.

Вона вміла ловити навіть полярних зайців. Таке ніколи не вдавалося жодному вовку.

— А це швидкі лапи!

Але разом з тим вона не вміла найпростішого. Наприклад: заганяє старого карібу, який вже й зовсім вичахся, коли це її увагу відволікає зграя полярних куріпок. Вона задивляється на них, перечіпляється лапами, падає на землю і вже качається по ній, регочучи, як зовсім мале вовченя.

— Ти надто часто регочешся, — зауважував Блакитний Вовк, — так не можна.

— Зате ти у нас дуже поважний, і це не смішно. Такі відповіді не подобались Блакитному Вовку.

— Чого тобі так весело, Блискітко?

Вона переставала реготатися, дивилася Блакитному Вовку у вічі і відповідала:

— Бо мені нудно. І пояснювала:

— У цих капосних краях нічого ніколи не відбувається, нічого не змінюється!

І повторювала:

— Мені нудно.

6

Отож, занудившись, Блискітка вирішила пошукати нових розваг. Захотіла побачити людей. Зблизька. Трапилося те вночі. Ловці все ще йшли по їхньому сліду. Ті ж самі. Вони стали табором в улоговині, порослій травою, у трьох годинах від лігва вовків. Блискітка унюшила дим багаття. Вона навіть чула, як тріщить в ньому сухе гілля.

"А ну ж бо подивлюся ", — сказала вона собі.

"До світанку повернуся".

"Побачу нарешті, що вони за одні".

"Буде що розповісти, менше нудитимемось".

"До того ж, раз вони шукають мене"...

Вона думала, що то вагомі підстави.

І подалася подивитись.

Коли Блакитний Вовк прокинувся тієї ночі (від передчуття), її вже не було годину. Він одразу здогадався. Вона прослизнула так, що Сірий Родич її не помітив (це вона теж вміла робити!), і побігла до людей.

"Треба наздоганяти!"

Але йому не вдалося її наздогнати.

Коли він дістався табору ловців, люди танцювали у спалахах полум'я навколо сітки, притороченої до стовпа. У сітці борсалася Блискітка, клацаючи зубами у повітрі. Хутро її тьмяно виблискувало в темряві. Під сіткою скакали оскаженілі собаки, клацаючи зубами. Люди кричали, пританцьовуючи. На них були вовчі шкури. "Чорна Заграва мала рацію", — подумав Блакитний Вовк. І одночасно майнула думка: "Якщо я перекушу мотузку, сітка впаде серед собак і розкриється. Вона прудкіша за них і втече!"

Треба було перескочити через багаття. Не дуже приємно для вовка. Але треба було діяти швидко. Не було часу лякатися. "Несподіванка — єдиний шанс".

І ось він летить в розпеченому повітрі над людьми (від багаття обличчя у них розчервонілися), над сіткою!

Умить перекусивши мотузку, він крикнув:

— Тікай, Блискітко!

Люди й собаки ще дивилися вгору. Блискітка завагалася:

— Даруй, Білику, да...

І тут все зчепилося в один клубок. Блакитний Вовк відкинув двох собак просто в багаття.

— Тікай, Блискітко, тікай!

— Ні, я тебе не кину!

Та собак було надто багато.

— Тікай, потурбуйся про наших!

Тут Блискітка зробила несподіваний ривок. Ніби грім загримів. Сніг закрутився довкола неї. Маєте!

Вона зникла в темряві.

Блакитний Вовк не встиг навіть зрадіти. Перед ним виріс один з чоловіків, величезний, як ведмідь, тримаючи обіруч палаючу головешку. Удар. У Блакитного Вовка ніби розкололася голова. І на нього обвалилася ніч. Ніч, повна іскор, в яку він падав, кружляючи.

7

Ось так. Коли він очуняв, то зміг розплющити лише одне око. Його не вбили. Його хутро надто постраждало в бійці, аби його можна було продати.

А потім був зоосад. Вірніше, зоопарки. їх було п'ять чи щість за останні десять років. Цементна підлога і дах з листового заліза. Або витоптана земля і відкрите небо. Тісні клітки і товсті грати. Загорожі і сітки. М'ясо кидають звіддалік. Недільні художники. Людські діти, які бояться вовків. Пори року, які змінюються.

І ти один-однісінький. Серед невідомих тварин, які теж замкнені в клітках...

"Людина-збирач"...

Тепер він розумів, про що казала Чорна Заграва.

Він був сам-самісінький. Поки до нього в клітку не посадили вовчицю.

Спочатку Блакитний Вовк був не дуже вдоволений. Він звик до самотності. Краще спогади, ніж чуже товариство. Вовчиця засипала його питаннями:

— Як тебе звати?

У неї було сіре хутро і майже білий писок.

— Звідкіль ти?

Кінчики лап у неї теж були білі.

— Тебе давно зловили? "Ніби полярна куріпка".

— Гаразд, — заявила вовчиця, — мовчи собі, але попереджаю: як ти у мене щось спитаєш, я відповім!

"Так могла б сказати Блискітка", — подумав Блакитний Вовк. І спитав:

— А ти звідкіля?

— З Крайньої Півночі.

— Крайня Північ велика...

— З Баренцових Земель в Арктиці...

Блакитному аж дух перехопило. "Баренцові Землі?" Саме так люди називали край, де його полонили. Він чітко почув, як гупає у нього в грудях.

— Баренцові Землі? А чи ти, бува, не знаєш...

— Я всіх там знаю!

— То ти знаєш вовчичку з золотим хутром?

— Блискітку? Дочку Чорної Заграви і Великого Вовка? Звісно, знаю! Але це вже не вовчичка, а велика вовчиця. Більша за найбільших вовків. До того ж хутро у неї вже не золоте...

— Не золоте? Що ти вигадуєш?

— Я не вигадую. Дійсно, у неї було золоте хутро, але воно потьмяніло.

— Потьмяніло?

— Еге. Однієї ночі кудись бігала з одним зі своїх братів, ніхто не зна, куди, а на ранок повернулася сама. І хутро її потьмяніло. Воно більше не вилискувало на сонці, — стало, як солома! Кажуть, то жалоба по братові.

— Невже?

— Про неї багато чого кажуть. І то все правда, бо я її добре знаю. Кажуть, що серед вовків не було кращого мисливця, і це правда! Кажуть, що ні вона, ні її родичі ніколи не дадуться людям, і це правда!

— А що ти ще знаєш? — зацікавився Блакитний Вовк, відчуваючи, як груди йому переповнює гордість.

І Куріпка розповіла. То було влітку. Довкола ставу, де було повно качок, зібралися три вовчі родини. Серед них родина Блискітки і родина Куріпки. Усі насторожі. Принишклі. Коли це "шльоп, шльоп" в повітрі над ними — вертоліт! Його всі впізнали (тепер вони полюють на нас з вертольотів!). І пах, пах! Перші постріли. Усі перепудилися. Вовки кинулися навсібіч, ніби їх розігнав вітер від гвинтів гелікоптера. На щастя, ловці стріляли невлучно. То були аматори, які приїздять розважитися. Ми бачимо, що гвинтокрил усе нижче. Під ним пригинається трава. А в траві зачаїлася Блискітка, зовсім непомітна, бо її хутро зливається з травою! І раптом вона як скочить! Хап! — ухопила за ногу пілота: клац! — вертоліт злітає вище, якось дивно перекидається і плюсь на середину ставу!

Куріпочка так і кинулась до Блискітки: "Скажи, як ти це зробила?"

— Знаєш, що вона сказала?

— Окомір!

— Звідкіля ти знаєш?

— Потім поясню. Розказуй далі.

— Ага, далі. Отож гелікоптер бовтається посеред ставу, люди плавають серед качок (качки невдоволені!), а вовки сидять по берегах і регочуться... ти і уявити собі не можеш, як ми реготали! Не сміялася тільки Блискітка.

— Не сміялася?

— Ні, вона ніколи не сміється.

8

Ось так. Після тієї розмови Блакитний Вовк погодився на товариство Куріпочки. То була весела вовчиця. Вони багато пригадували.

Роки спливали. Минулого тижня Куріпки не стало. Ось ми і повернулися до теперішнього часу. Саме зараз Блакитний Вовк сидить у порожньому загоні. І дивиться на хлопчика.

* * *

Вони дивляться один одному просто у вічі. За зоосадом гуркоче місто. Скільки часу вже дивляться отак один на одного хлопчик і вовк? Хлопчик бачив, як багато разів сонце сідало у вовковому оці. Ні, не холодне сонце Аляски (те настільки бліде, що ніколи не знаєш, чи воно заходить, чи встає...), ні, тутешнє сонце, сонце зоосаду. Воно сідає щовечора, коли йдуть відвідувачі. Тоді в оці вовка западає ніч. Спочатку тьмяніють кольори, потім зникають образи. І на те згасаюче око спадає повіка. Вовк і далі нерушно сидить навпроти хлопчика. Він спить.

Тоді хлопчик навшпиньки йде з зоосаду, ніби зі спальні, щоб його не розбудити.

* * *

Та щоранку, коли Чорна Заграва, Сірий Родич, рудень-чики, Блискітка і Куріпочка прокидаються у вовчому оці, хлопчик чекає перед загорожею. Вовк радий його бачити.

— Невдовзі ти все знатимеш про мене.

Вовк пригадує тепер все до найменших дрібниць: усі ті зоопарки, усіх звірів, яких зустрічав, так само ув'язнених в клітках і однаково сумних, не веселішк обличчя людей, на яких він ніби не дивився,

швидкоплинні пори року, останній листочок на його дереві, останній погляд Куріпочки, день, коли він вирішив не торкатись м'яса, яке йому кидали...

* * *

Аж до останнього свого спогаду.

Коли на початку зими перед його загорожею вкляк цей хлопчик.

— Еге, останній мій спогад — ти. Це правда. Хлопчик бачить себе в оці вовка.

— Ти мені так набридав спочатку!

Хлопчик бачить себе, як він стоїть, ніби замерзле дерево, у тому абсолютно круглому оці.

Я собі думав: "Чого йому треба? Невже ніколи не бачив вовка?"

Від подиху хлопчика око вовка туманиться білою парою.

— Я собі думав: "Він втомиться раніше за мене, я терп-лячіший, я вовк!"

Але несхоже, щоб хлопчик з вовчого ока збирався піти.

— Знаєш, я лютував!

Дійсно, зіниця вовка звужується і ніби спалахує полум'ям навколо постаті хлопчика.

— А тоді ти заплющив око. Дуже люб'язно...

Тепер все спокійно. Тихо падає сніг на вовка і хлопчика. Останній сніг цієї зими.

— А хто ти? Скажи, хто! Хто ти? Як тебе звуть?

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

око людини 1

У хлопчика не вперше питають його ім'я. Спочатку інші діти...

— Гей ти, новенький!

— Звідкіль ти?

— А що робить твій тато?

— Скільки тобі років?

— Ти в якому класі?

— Граєш в Бельведер?

Звичайні дитячі запитання. Але найчастіше звучало те, яке вовк поставив подумки:

— Як тебе звуть?

Ніхто ніколи не розумів відповіді хлопчика:

— Мене звуть Африка.

— Африка? Це не людське ім'я! Це назва країни! Діти сміялися.

— Але мене звуть Африка.

— Не жартуєш?

— Ти серйозно?

— Мабуть, ти нас дуриш...

Хлопчик дивився на них аж надто серйозно і відказував:

— Хіба я всміхаюся?

— Даруй, ми пожартували.

— Ми не хотіли тебе...

— Ми не...

Хлопчик замирливо піднімав руку і приязно всміхався, аби показати, що приймає вибачення.

— Еге, мене звуть Африка. Отаке ім'я. А прізвище Нбіа.

* * *

Але хлоп іик знає, що ім'я нічого не значить без історії. Це ніби вовк у зоосаду: просто собі звір, якщо не знаєш його життя..

— Згода, Блакитний Вовче, розповім тобі про себе. Тепер і око хлопчика змінюється. Ніби згасає світло. Чи

тунель, який йде під землю. Еге, то тунель, в який Блакитний Вовк пробирається, як в лисячу нору. Чим далі пробираєшся, тим менше

бачиш. Невдовзі жодної краплинки світла. Блакитний вовк не бачить навіть кінчиків власних лап. І скільки часу отак він мандрує в хлопчиковім оці? Важко сказати. Хвилини, які здаються роками. Аж поки серед темряви не наздоганяє його голосок:

— Тут, Блакитний Вовче, починаються мої перші спогади!

2

Жахка ніч. Глупа африканська ніч. Без місяця, ніби й сонце ніколи не світило на землі. А який галас! Панічні зойки, гупання ніг, короткі спалахи зусібіч, а тоді грім, як тієї ночі, коли зловили Блакитного Вовка! Потім спалахнула пожежа. Червоні відблиски вогню і чорні тіні на стінах. Війна чи щось таке. Усе палає, будинки завалюються...

— Тоа! Тоа!

То біжить і кричить якась жінка. Вона тримає щось на руках і кличе чоловіка, який скрадається попід стінами, ведучи за вуздечку великого верблюда.

— Послухай, купцю Тоа! Благаю тебе!

— Знайшла час для балачок!

— Не хочу я балакати, я прошу за дитину! Візьми цього хлопчика і відвези далеко звідси! У нього більше немає матері.

Вона простягає йому згорток, який тримала на руках.

— І що я маю робити з немовлям? Тільки воду мою питиме!

Зненацька з поблизького вікна вирива́ється полум'я. У Тоа підсмалюються вуса.

— Ат! Африка! Проклята Африка!

— Благаю, Тоа, врятуй дитину! Коли він виросте, він оповідатиме історії, історії, які навіватимуть мрії.

— Потрібні мені його мрії! І так маю мороку з цим дурноверхим верблюдом, який мріє з ранку до ночі!

Верблюд, який велично крокує серед того пекла, ніби серед оази, нагло спиняється.

— Тоа, — благає жінка, — я дам тобі грошей!

— Навіщо? Ти йтимеш, чи ні? — шарпає верблюда, і — Багацько грошей, Тоа, багацько грошей!

— Клятий верблюд, щораз, як я його називаю дурноверхим, він зупиняється. Скільки грошей?

— Усі, які в мене є.

— Усі?

— До копієчки.

з

Світає вже в зовсім іншому місці. Блакитний Вовк оку своєму не вірить.

— Сніг!

Ні дерева, ні скелі, ні бадилинки. Суцільний сніг. І синє небо. Велетенські снігові кучугури, скільки сягає око. Дивний жовтий сніг, але він скрипить під ногами і обвалюється пластами, як на Алясці! А посеред неба біле сонце, яке сліпить очі і від якого знемагає від поту купець Тоа!

— Клята пустеля! Клятий пісок! Коли ти скінчишся!

Тоа бреде, зігнутий вдвоє. Він веде верблюда за вуздечку і цідить крізь зуби:

— Ат, Африка! Клята Африка!

Верблюд його не слухає. Він ніби спить на ходу. Це й не верблюд, а дромадер. З одним горбом. Неймовірно, скільки Тоа зумів навантажити йому на спину! Казанки, пральні машинки, млинки для кави, взуття, гасові лампи, солом'яні стільчики — справжня крамниця дрібного товару, що брязкотить від ходи верблюда. А на самому вершечку усього того, закутаний в бедуїнську чорну бурку,чприткнувся хлопчик. І дивиться в далечінь.

— А, ось і ти, — думає вовк, — я боявся, що цей негідник покинув тебе.

Блакитний Вовк боявся не безпідставно. Після жахливої ночі минуло багато років. І не раз купець Тоа намагався покинути хлопчика. Щоразу однаково. Зранку, коли у нього особливо кепський настрій (мало продав, чи колодязь висох, ніч була дуже холодна, завжди знаходив вагомі причини...) він мовчки вставав, скручував намет з брунатої вовни і бурмотів на вухо одногорбому, який ще куняв:

— Уставай, верблюде, рушаємо.

Хлопчик удавав, що спить. Він знав, що буде далі.

— То ти йдеш, чи як?

Купець Тоа схилявся над вуздечкою дромадера, який дивився на нього, пережовуючи колючку.

— Ти встаєш, чи ні?

Ні. Дромадер не хотів підводитись з колін. Тоді Тоа грозив йому вузлуватим дубцем:

— Кийка захотів?

Та варто було дромадеру ошкірити великі жовті зуби, як купець відступався.

— Я не рушу без хлопчика.

Це читалося у мовчанні дромадера, у його незворушності й спокійному погляді. Тоді Тоа йшов будити хлопчика.

— Ну ж бо, вставай! Я й так згаяв час через тебе. Залазь нагору і сиди тихо.

Бо дромадер більш нікому не дозволяв їхати на своєму горбі.

Отож хлопчик здирався на верблюда, а Купець Тоа чалапав по розпеченому піску.

— Привіт, крихітко, як спав?

— Як Африка! А ти, Казанку, гарно провів ніч? (хлопчик ніжно називав верблюда "Казанком").

— Дякую, не погано. Бачив цікавий сон.

— Ну що, рушаймо?

— Еге.

Казанок розпрямляє ноги і випростовується на тлі помаранчевого неба. Сходить сонце. Купець Тоа лається, плюється і кляне Африку. Дромадер і хлопчик посміхаються. Вони давно навчились сміятися безгучно. А подивишся — і той, і другий незворушні й байдужі, мов дюни.

4

Отак почалося його життя. В усій Африці Купець Тоа не знайшов би хлопчика, який швидше і спритніше навантажував би й розвантажував верблюда. Ніхто не зумів би краще розкласти крам перед наметами бедуїнів, ні так розуміти верблюдів, ні оповідати дивовижні історії вечорами біля багаття, коли в Сахарі стає холодно, як у крижаній пустелі, а почуваєшся ще самотніше.

— Гарно розповідає, правда?

— Скажи, чудово розповідає!

— Так, він чудово розповідає!

Ті розповіді заохочували покупців в бедуїнських стійбищах. Тоа був задоволений.

— Тоа! Як ти звеш хлопця?

— Не було часу знайти ім'я. Я людина зайнята! Кочівники не любили купця Тоа.

— Хлопець цього не заслужив.

І садовили хлопця ближче до вогню, наливали йому гарячого чаю, давали фініків, кислого молока (вони вважали, що він надто худий) і казали:

— Розповідай.

І хлопчик розповідав їм історії, які народжувалися в його голові, поки він мандрував верхи на горбі Казанка. Чи переповідав їм сни дромадера, а той їх бачив щ тільки щоночі, а й бредучи удень, під сонцем. В усіх тих історіях оповідалося про Жовту Африку, Сахару, Африку пісків, сонця, самоти, скорпіонів і тиші.

А коли каравани знову рушали в дорогу під спекотним небом, всі, хто слухав хлопчика, вже інакше дивилися на Африку зі спин своїх верблюдів. Пісок був м'який, сонце ставало джерелом, вони вже не були самотні: хлоп'ячий голосок линув за ними по всій пустелі.

"Африка!"

В одну з таких ночей старий вождь туарегів (йому було не менше ста п'ятдесяти років) оголосив:

— Тоа, ми назвемо цього хлопця "Африка"!

Поки Африка оповідав, Тоа сидів осторонь на бурці. Але наприкінці оповіді він вставав і обходив всіх з бляшанкою, куди кидали стерті мідяки чи потерті паперові гроші.

— Він продає навіть розповіді хлопчика!

— Тоа, ти ладен продати і самого себе, якби хто купив!

— Я купець, — огризався Тоа, — і займаюся своїм ремеслом...

Чиста правда, що Тоа ладний був все продати. До речі, так воно й сталося.

Якось уранці, в одному південному місті, де кінчаються піски. В інший Африці. Сірій. Де розпечене каміння, колючі чагарі, а ще південніше — велетенські степи сухих трав.

— Чекай тут, — наказав Тоа, — пильнуй за наметом.

І пішов до міста, ведучи за вуздечку верблюда. Африка вже не боявся, що його кинуть. Він знав, що Казанок ніколи не рушить з міста без нього.

Втім, Тоа повернувся сам.

— Я продав верблюда!

— Як? Продав Казанка? Кому?

— Тебе це не стосується. Він якось дивно відводив очі.

— До речі, тебе я теж продав. І додав:

— Тепер ти пастух.

5

Після того, як Тоа пішов, Африка довго шукав Казанка. Марно.

— Але ж він не міг піти з міста! Він і кроку не зробив би без мене! Він мені обіцяв!

Він розпитував перехожих. Вони відказували:

— Хлопче, у нас продають дві тисячі верблюдів щодня! Він розпитував хлопчаків свого віку:

— Чи не бачили ви замріяного дромадера? Хлопчаки сміялись:

— Усі дромадери замріяні! Питав він і верблюдів:

— Чи не бачили ви одногорбого, як піщана гора? Верблюди з погордою дивились на нього:

— Серед нас немає недомірків, хлопче, лише справжні велети...

І, звісно, він розпитував покупців верблюдів:

— Чи не бачили одногорбого красеня кольору піску, якого продав купець Тоа...

— За скільки? — питали покупці, яких не цікавило ніщо інше.

Поки Козиний Король не розлютився:

— Африко, ти тут не для того, щоб шукати дромадерів, а щоб пасти моїх кіз!

Саме Козиному Королю продав Африку Тоа-купець. Козиний Король був чоловік незлий. Тільки своїх кіз він любив понад усе на світі.

До речі, сиве волосся його вилося, як у барана, він їв лише козиний сир, пив лише овече молоко і говорив, ніби мекав, від чого тремтіла його довга козлина борідка. Жив він не в хаті, а в наметі, в пам'ять про часи, коли сам був козопасом, і не вилазив зі свого ліжка з чорної й закрученої вовни.

— Так, я надто старий, інакше не брав би пастуха. Варто було якій ягничці заслабнути, барану зламати

ногу чи пропасти козі, він проганяв пастуха.

— Зрозумів, Африко? Хлопчик кивнув, що зрозумів.

— Тоді сідай і слухай.

Козиний Король простяг хлопчику великий шматок бринзи і кухоль парного молока, та й почав вчити ремеслу пастуха.

Два роки Африка пастушив у Козлиного Короля. Жителі Сірої Африки надивуватися не могли.

— Звичайно пастухи у старого не затримувалися більше двох тижнів. Ти знаєш секрет?

Ніякого секрету у Африки не було. Він був просто добрий пастух. І все. Він зрозумів одну дуже просту річ: у кіз немає ворогів. Якщо час від

часу лев або гепард ріжуть овець, то тільки тому, що голодні. Африка пояснив це Козлиному Королю.

— Якщо не хочеш, щоб леви нападали на твоїх кіз, маєш сам їх підгодовувати.

-зо-

— Годувати левів?

Козиний Король крутив борідку.

— А що, Африко, це непогана думка.

Отож всюди, куди гнав пастися кіз, Африка розкладав великі шматки м'яса, яке приносив з міста.

— Ось твоя частка, Леве, не чіпай моїх ягничок. Старий Лев із Сірої Африки неспішно нюхав шматки

м'яса.

— Ти дивак, пастуше, дійсно дивак. І він починав їсти.

З Гепардом Африці довелося домовлятися довше. Якось смерком, коли Гепард обережно, по-пластунськи, підповзав до його отари, Африка спокійно зронив:

— Не вдавай з себе змію, Гепарде, я тебе чую. Здивований Гепард виткнув голову з сухої трави.

— Як це тобі вдалося, пастуше? Мене ніхто ніколи не чує! —Яз Жовтої Африки. Там стоїть тиша, це загострює

слух. Чую ось двох бліх на твоєму плечі. Гепард негайно куснув бліх.

— Так ось, — сказав Африка, — нам треба поговорити. Зачудований Гепард сів слухати.

— Ти, Гепарде, гарний ловець. Бігаєш швидше за інших тварин, бачиш далі. Це потрібно і пастуху.

Гепард не відповів. Чути було, як дуже далеко трубить слон. Потім знялася стрілянина.

— Чужоземні мисливці... — зауважив Африка.

— Ага, вони повернулися, — відгукнувся Гепард, — я їх вчора бачив.

Сумно помовчали.

— Може станеш пастушити зі мною, Гепарде?

— І що я виграю?

Африка довго дивися на Гепарда. Від давніх сліз тягнулися дві чорні борозенки до кутиків губ Гепарда.

— Тобі, Гепарде, потрібен друг. Мені також.

-зі-

Ось так воно було з Гепардом. Вони з Африкою стали нерозлийвода.

Малі козенята не могли самі йти за отарою на далекі пасовиська. Вони швидко стомлювалися. А гієни, які завжди трималися неподалік, облизувалися і реготали. Гепард кружляв туди й сюди, відганяючи гієн. Найслабкіші кізоньки були також найгарніші й найрідкісніші. То була особлива порода, яку Козиний Король називав "мої Абіссинські голубоньки". Він ночами не спав, боячись, щоб їх не спіткало лихо.

— Королю, я знаю, як захистити твоїх Голубоньок. І Африка пояснив.

— Наймолодших треба лишати позаду. Спересердя Козиний Король аж три волосини висмикнув зі своєї борідки.

— Позаду і зовсім самих? Ти збожеволів! А гієни?

— Ось що я надумав: лишу кізоньок в заростях колючок, і гієни до них не дістануться.

Козиний Король заплющив очі й почав швидко метикувати: "Усі кізоньки їдять колючки, у них такі зуби, що й цвяхи пережують, колючки не псують їхню вовну, а гієни терпіти не можуть колючих чагарів. Зовсім непогано!"

Він розплющив очі і знову подивися на Африку, розгладжуючи борідку:

— Скажи, а чому я до цього не додумався?

Африка подивився в старечі вицвілі очі і стиха відказав:

— Бо зараз я пастушу. А ти Король.

Треба було бачити розчарування Гієни, яка глипала на колючі чагарі.

— Ой, що ти наробив, Африко! Зовсім під носом така кізонька, а ще ця Абіссинська Голубонька! Така спокуса! Це не зовсім чемно з твого боку!

Вона так щедро ронила слину, що поміж лап могли б уже вирости квіти! Африка поплескав її між вухами:

— Коли повернусь, принесу тобі недоїдки старого лева. Леви, як багатії, завжди щось лишають.

Гепард, якому не подобався сморід Гієни, супився, і— Пастуше, тобі не слід би говорити з "оцим".

— Я розмовляю з усіма.

— Це твоя помилка. Я не довіряю "цьому".

Отара рушила далі. Гепард кинув останній зневажливий погляд на Гієну і муркнув:

— Дарма, поки я живий ніхто не торкнеться жодної з твоїх кізок.

Отак і минав час. Отара розкошувала. До Козиного Короля повернувся сон. Усі були задоволені, навіть Гієна, яка ласувала левовими недоїдками. (Вона навіть робила вигляд, що тримається поблизу колючок, аби й собі оберігати Абісинських Голубоньок. Гепард лише скрушно хитав головою. "Нічого, — огризалася Гієна, — Як що трапиться з Голубоньками, я перша попереджу Пастушка!")

По всій Сірій Африці знали маленького пастушка. То була справжня слава.

Смерком навколо багаття, яке запалював Африка, уклякали темні тіні. То не були розбійники. І не голодні хижаки. То приходили люди й звірі послухати казок, які оповідав Африка, пастушок Козиного Короля. Він розповідав їм про іншу Африку, Жовту Африку. Він переповідав їм сни дромадера Казанка, який так загадково зник. Але він розповідав і про Сіру Африку, яку знав краще за них, хоч і не народився тут.

— Правда гарно розповідає!

— До чого гарно розповідає, чи не так?

— Еге, розповідає добре!

А на світанку розходились хто куди, і водночас ніби лишалися вкупі, об'єднані споминами про оповіді Пастушка.

Одного разу Сіра Горила саван перебила Африку:

— Скажи, пастуше, чи ти знаєш, що існує ще й інша Африка? Африка Зелена. Ростуть там високі й густі дерева, ніби хмари, дерева? У мене там живе родич, кремезний з яйцеподібним черепом!

Зелена Африка? У те не дуже вірили. Але хіба можна сперечатися з Горилою саван...

Дивна штука життя... Кажуть вам про щось неймовірне, чого ви і уявити собі не можете, і ось ви з ним зіштовхуєтесь. Зелена Африка...

Невдовзі хлопчина мав познайомитись і з Зеленою Африкою!

Була ніч як ніч. Хлопчик оповідав, звірі слухали, коли це свиснув Гепард:

— Тихо!

Здалеку долинув регіт Гієни. Але не звичайний. Надто лютий... 1

— Там щось не так з Абіссинськими Голубоньками! Гепард зірвався на лапи.

— Я туди! Доганяй, Пастуше, разом з отарою! І вже здалеку:

— Казав я тобі не вірити "цьому"!

На світанку, коли Африка дістався колючих чагарів, серце йому урвалося. У чагарях нікого не було! Гієна зникла. Зник і Гепард. І всюди сліди боротьби... І ніхто, звісно, нічого не бачив. Козиний Король мало не вмер.

— Моя Абіссинська Голубонька! Найгарніша, на точених ніжках! Перлина очей моїх! Найрідкісніша! Ось до чого доводить дружба з гепардами! Він її зжер! Проклятий пастуше, геть з очей моїх з твоїми порадами про колючі чагарі! Забирайся! Геть, поки я тебе не вбив!

Хіба він міг лишитися в Сірій Африці? Надто сумні спогади. Може, повернутися до Жовтої Африки? Без Казанка? Ні. Хлопчик згадав про Сіру Горилу саванн. Зелена Африка. "У мене є там родич"...

— Чим платитимеш за проїзд? — поцікавився шофер.

— Митиму твою вантажівку, — запропонував Африка.

— Не варто її мити. Тут основне двигун.

— Готуватиму тобі їсти.

— Нема чого готувати, — шофер показав запас чорних сухарів і бринзи.

— Я тобі розповідатиму історії.

— Гаразд, я люблю історії. Вони не дадуть мені куняти. Залазь. Якщо буде нецікаво, викину тебе за вікно.

Ось так вони й поїхали з Сірої Африки.

Поки шофер вів машину (дуже швидко), Африка оповідав. Але, оповідаючи, думав про інше. Що сталося з кізонькою, Гепардом та Гієною? Чи й далі втрачатиму я друзів? Може, я несу нещастя?

Вставало і сідало сонце. Сумна поїздка. Довга поїздка. Дуже довга поїздка. Дуже спекотна. І все рівнинами.

Грузовичок був критий бляхою, на кшталт невеличкого автобуса, і страшенно деренчав. Шофер брав пасажирів. І всі платили. Дорого.

— У мене тут їде хлопець, який оповідає! — і накручував плату. Занадто. Африка сказав йому про те:

— Шофере, ти набрав надто багато людей. І їдеш надто швидко...

— Мовчи і розповідай!

Африка оповідав удень і вночі. Уночі вони бачили очі, які їх слухали.

І одного ранку з усіх грудей вирвався голосний крик.

На обрії, за морем сухої порепаної землі з'явилися зелені хвилі джунглів.

Зелена Африка!

Сіра Горила саван не збрехала.

Усі прикипіли до шибок, волаючи від щастя. Шофер наддав газу, і вони з розгону влетіли до лісу. Звісно, на повороті, де росли велетенські папороті, автобус з'їхав з дороги і перекинувся.

Треба було чути, як гарчав двигун і як брязкотіла бляха.

Останнє, що бачив Африка, перш, ніж знепритомніти, був автобус, який як старий скарабей, що впав на спину, крутив у повітрі чотирма своїми погнутими колесами. .

8

— Мамо Біа, Мамо Біа, він прокидається!

— Звичайно, прокидається, бо я його вирятувала.

— Не думала, що він прийде до тями так швидко...

— Татку Біа, Старий Шкарбане, як давно я лікую?

— Змалку, ось вже п'ятдесят років!

— І чи хто коли не одужав, Татку Біа, скажи!

— Не було таких. Усі одужували. Це просто чудо...

— Ніяке не чудо, а добра рука Мами Біа.

— Тільки цього я не сподівалася врятувати...

— Що ти, Старенька, цей міцніший за інших, він проживе сто років!

Певний час Африка в своєму запамороченні чув ті смішки і шепіт. Він розплющив очі.

— Мамо Біа, він розплющив очі!

— Бачу, що він розплющив очі. Дай йому кокосового молока. Африка випив молока. Холодного, густого, солодкого,

трішки терпкого. Воно йому смакувало.

— Здається, йому сподобалося.

— Татку Біа, я бачу, що воно сподобалося, він випив усе. Африка знову поринув у сон.

Коли він опритомнів удруге, в хаті було порожньо. Втім, він почув, як хтось йому каже:

— Здоров був.

То був металічний і гугнявий голос дивного блакитного птаха з червоним хвостом і дзьобом, щоб розбивати горіхи. Птах сидів на глиняному горщику.

— Здоров, — відповів Африка. — Ти хто?

— Я папуга. А ти хто?

— Я був пастушком, а ще купцем майже...

— Невже? — здивувався папуга. — Як Татко Біа. І як він, певно, станеш тепер селянином.

— Мені можна вийти? — поцікавився Африка.

— Якщо можеш триматися на ногах, чому ж не вийти? Африка обережно звівся. Даремно. Він повністю одужав.

Ніби вся та сила, яку він втратив через аварію, повернулася до нього, поки він спав. Тоді він радісно заволав і вибіг з хати. Та той крик став зойком жаху: хата стояла на високих палях і Африка полетів з висоти. Він заплющив очі, чекаючи удару. Але того не сталося. Його зловили в повітрі неймовірно сильні руки і міцно притисли до широких, волохатих і м'яких, мов ліжко Козиного Короля, грудей. І хтось зареготав так, що всі лісові птахи порозліталися.

— Татку Біа, ти міг би сміятися не так гучно!

— Хай тобі. Усіх побудив! Увесь ліс обурювався.

— Дивись, Мамо Біа, він зовсім одужав!

Татко Біа розмахував Африкою в повітрі, показуючи його крихітній бабусі, яка вийшла з гущавини.

— Не варто галасувати, Татку Біа, я й так бачу, що він одужав.

Африка страшенно здивувався. За старою йшла велетенська чорна горила з яйцеподібним черепом. Вона несла великий запас рожевих папай — найсмачніших фруктів і найкращих ліків.

— Дивно, — зауважила Горила. — Татко Біа ніяк не може втямити, що ти їх всіх відздоровлюєш.

— Помовч, розумнице, — відказала Мама Біа. — Він вдає подив, щоб догодити мені.

— Он як... — сказала Горила.

9

Хата Татка Біа та Мами Біа стояла на чотирьох палях на самісінькій середині зеленої-зеленісінької галявини.

— А для чого палі? — поцікавився Африка.

— Щоб до нас не залазили змії, хлопче.

А довкола ліс високою стіною, ніби вони на дні глибокої зеленої Криниці.

Татко Біа і Мама Біа лікували й годували Африку. Вони не питали його ні про що. І не примушували працювати.

Удень вони поралися на галявині і коло дерев. Уночі говорили.

Вони багато жили. Знали усіх людей і усіх звірів Зеленої Африки. У них всюди були діти й родичі, в усіх трьох Африках, і в Іншому Світі.

— Іншому Світі? А що це таке?

Татко Біа вже розкрив був рота, щоб відповісти Африці, та його перервав далекий тріск гілля і шум листя. Десь впало велетенське

дерево аж джунглі здригнулися. Потім запала глибока тиша, і Татко Біа зітхнув:

— Інший Світ? Можливо ми невдовзі всі будемо в Іншому Світі...

— Помовч, — сказала Мама Біа. — Не забивай дишні голову такими думками.

Африка став допомагати Татку Біа і Мамі Біа. Він ходив з ними до лісу збирати плоди, і щосуботи вони втрьох носили їх на базар у сусіднє містечко. Татко Біа, був гарним торговцем, продавав плоди голосно їх вихваляючи. Люди також йшли на пораду до Мами Біа, яка за безцінь лікувала майже всі хвороби. Та найбільш відомим невдовзі став Африка. Побазарювавши, люди збиралися послухати його.

— Правда, він гарно оповідає?

— Мов із книги читає!

— Ну і гарно оповідає!

— А ти розкажи про своє життя!

Того дня, коли Татко Біа попросив про це, йшов дощ. Та ще й який! Був час розповідати. Татко Біа та Мама Біа слухали Африку, скрушно хитаючи головами.

— То у тебе немає батька? — спитав Татко Біа, коли Африка скінчив оповідь.

— Ні, немає.

— І матері немає? — зітхнула Мама Біа.

— Ні, немає.

Запала незручна мовчанка, бо всі троє подумали одночасно про одне і те ж.

Отак він став Африкою Н'Біа, останньою дитиною Татка та Мами Біа, які до нього мали чотирнадцять дітей, розпорошених тепер по всіх Африках та всіх землях Іншого Світу.

10

Минали роки, і дерева падали усе частіше. Джунглі порідшали. Лиця у Татка та Мами Біа вкривалися дедалі глибшими зморшками.

— Не турбуйся. Колись вони зупиняться.

Втім, Мама Біа знала, що вони ніколи не зупиняться.

У сезон дощів зрізані дерева скидали до річок Зеленої Африки, які текли до моря. Африка і Горила сиділи на березі і дивилися, як пливуть товсті колоди. Горила важко зітхнула:

— Вже небагато лишилося.

Аби якось відволікти її від сумних думок, Африка запитав:

— У тебе є родич в Сірій Африці?

. — Такий череватий Коротун з пласкою головою, що живе в Саванах? — байдуже перепитала Горила.

Запала мовчанка. І тільки чути було, як рівномірно працюють пили.

— А куди зрештою потрапляють ці колоди? — запитав Африка.

Горила продовжувала пильно дивитися на річку:

— А куди вони мають потрапляти? Та ж до Іншого Світу! І додала, ніби говорячи до себе: ч

— Господи, я маю зважитись! Маю зважитись!

— І я теж, — озвався біля них дуже дивний голос. Швидше якийсь глибокий і невиразний подих, майже

безголосий голос.

— А тобі що, — Горила стенула плечима. — Ти не живеш на деревах!
'

— Звичайно, — погодився Крокодил, — я живу у воді, але тепер у моїй воді твої дерева...

Татко Біа теж зважився:

— Збирайтесь, ми йдемо звідси.

— Чому? — здивувався Африка.

Татко Біа підвів його до узлісся і показав суху порепану рівнину, якою Африка їхав на вантажівці безконечні дні і ночі.

— Тут, — пояснив Татко Біа, — ще недавно були джунглі аж до виднокраю. А тепер вирубали усі дерева. А коли немає дерев, немає й дощу. І нічого не росте. Земля така тверда, що навіть собака не може загребти в ній кістку.

Зненацька Татко Біа ткнув пальцем у землю.

— Дивись.

Африка прослідкував, куди вказував палець Татка Біа, і побачив щось дуже манюнє, чорненьке, блискуче і люте, яке вперто пхалося до лісу, розмахуючи над головою ятаганом.

— Навіть Чорному Скорпіонові не до вподоби ця посуха!

Татко Біа замовк. Гарячий подув вітру підняв хмарку пилюки.

— Ось що стане з нашої галявини... У них пересохли губи.

— Ну що, — мовив Татко Біа, — пішли.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

ІНШИЙ СВІТ

Отак Татко Біа, Мама Біа та їхній син Африка переселилися сюди, до нас, до Іншого Світу. У нашому місті мешкав їхній родич. Родич купив газету, аби допомогти Татку Біа знайти роботу. Татко Біа ладен був робити будь-що.

Але в газеті писалося, що майже ніякої роботи і не було.

— Не турбуйся, — підбадьорювала його Мама Біа, — ти обов'язково щось знайдеш.

І одного дня родич справді знайшов.

— Ось, — він обвів кульковою ручкою оголошення в газеті, — те, що тобі треба!

І Татка Біа взяли на роботу до муніципального зоосаду "доглядати тропічну оранжерею".

— Що таке "тропічна оранжерея?" — поцікавився він.

— Щось на зразок скляної клітки, куди вони зачиняють наші дерева, — пояснив родич.

1

Дерева майже позасихали. Татко Біа їх виходив.

Всеньке життя Африка пригадуватиме той день, коли він уперше прийшов до зоосаду. Він і уявити собі не міг, що то таке.

— То сад зі звірами, — сказала Мама Біа.

Африка не дуже розумів, як можна насаджати звірів у саду. До того ж він сумував. За галявиною і Зеленою Африкою. Він почувався ув'язненим в мурах нашого міста. І таким самотнім! Таким самотнім...

Та варто йому було зайти за залізні ворота зоосаду, як його зупинив знайомий голос: v

— Здоров був, пуцьвірінку! То ти, зрештою, відшукав мене? Я й не сумнівався!

Кілька секунд Африка не міг і слова вимовити. Неймовірно. Він не вірив ні очам своїм, ні вухам.

— Казанок!

Перед ним справді стояв Казанок посеред обнесеного сіткою майданчика.

— Казанок! Що ти тут робиш?

— Як бачиш, чекаю на тебе. Я і з місця не зрушив, відколи Тоа мене продав.

— Не зрушив?

— Як і обіцяв тобі. Усі намагалися примусити мене йти, а я не ступив і кроку, відтоді як нас розлучили.

Африка, у якого завмерло серце, все ще не міг повірити.

— Але ж як ти дістався сюди? Казанок тихенько захихотів:

— А що покупцеві робити з верблюдом-паралітиком? Африка аж підскочив:

— Тебе ж могли віддати різникові!

— Не переймайся, чоловік вирішив, що краще мене перепродати!

— Кому?

— Яка різниця? Іншому покупцеві, який теж вирішив мене перепродати.

— А потім?

— А потім від покупця до покупця потрапив я до постачальника зоосадів. Він саме шукав нерухомого дромадера. За мене він заплатив дуже дорого.

Він знову захихотів.

— Я пройшов великий шлях, аби дістатися сюди, мене везли на кораблі, на поїзді, на вантажівці і навіть підіймали підйомним краном! (Отой кран пересадив мене до загороди.) Як і обіцяв, я ні кроку не ступив без тебе, пуцьвірінку! Жодного кроку!

"Я зараз заплачу, — подумав Африка, — зараз заплачу!"

— Але тепер я зможу розім'яти ноги! — скрикнув Казанок. І давай підстрибувати на місці, гасати щодуху вздовж огорожі, а потім почав качатися в пилюці і, балансуючи на своєму горбі, крутитися, як дзиґа, дриґаючи ногами в повітрі і регочучи з утіхи.

Той регіт поширився від клітки до клітки, а тоді Африка і собі зареготав. Звір, який сміявся голосніше за інших, сказав:

— Гей, дромадере, ти що уявив себе Абіссинською Голубонькою?

"Цей сміх я знаю", — подумав Африка. У десяти метрах від нього, за товстими залізними ґратами, голосніше від усіх реготала Гієна з Сірої Африки. Тут вона гукнула звіра з сусідньої клітки:

— Гей, Плаксію, тобі не смішно? Подивись на дромадера!

— У мене немає часу забавлятися, — відказав голос, який Африка негайно впізнав, — я пастух, і мені треба пасти кізоньку!

І той голос (ой, який він був сумний!) додав:

— Якби ти сама краще її стерегла, ми не опинилися б отут.

— Я зробила усе, що могла, огризнулася Гієна, — ти пастушив не краще за мене!

Африка, що прибіг на місце сварки, вкляк, мов укопаний, глибоко вдихнув і пробурмотів:

— Добридень, Гепарде, це тебе вона називає "Плаксієм"? Не сумуй, тепер я з вами...

— Добридень, пастуше, я не сумую, я трохи втомився. Адже вдень і вночі я наглядав за Голубонькою, відколи її і он "те" полонили мисливці за живими тваринами.

Африка всміхнувся Гієні, якій стало незручно:

— Африко, я зробила все, що могла, але вони наставили мені пастку з м'ясом; ти ж знаєш, я не іцожу втриматися...

— А я, — озвався Гепард, — сам дався їм до рук, аби не кидати напризволяще Голубоньку. Дивись, яка вона гарна!

Він хитнув головою у напрямку загороди метрів за десять, де Абіссинська Голубонька вибрикувала на честь Африки.

— Я ні на секунду не зводив з неї очей, — повторив Гепард. — Удень і вночі! А раз ти прийшов, я нарешті зможу перепочити... І він негайно заснув.

Вони були усі там. Африка відшукав їх усіх у зоологічному саду Іншого Світу. Сіру Горилу Саван і її родича з Джунглів ("Що ти хочеш, вони забирали мої дерева, то я вирішив і собі здатися! Диви, які вони:

мої дерева кинули до однієї клітки, мене до іншої...), Старого Лева з Сірої Африки, Крокодила з боліт, Синього Папугу з червоним хвостом, а за лискучим склом в акваріумі лютий Чорний Скорпіончик, який тоді тікав від посухи, розмахував своїм ятаганом. Тут був навіть купець Тоа! Тепер він продавав морозиво. Але він не змінився, до пальців йому липла солодка вата, і він лаявся:

— Ат! Інший Світ! Не кажіть мені про Інший Світ! Еге, Африка знав усіх мешканців зоосаду, за винятком

одного.

— За винятком мене?

Настала вже й весна. А вовк і хлопчик так само дивляться один на одного.

— Так, Блакитний Вовче. І ти мені здавався таким самотнім, таким сумним...

"Дивний хлопець, — подумав вовк, — дивна людина! Цікаво, що б на це сказала Чорна Заграва?"

Але тепер вовк бачить у хлопця в оці ще неймовірнішу річ...

Вечір. Татко Біа і Мама Біа стоять в кухні. Перед ними на ослоні сидить Африка. Зі стелі звисає жовта лампа. Мама Біа, взявши голову хлопця обіруч, роздивляється його лице. У хлопця тільки одне око. Друге не розплющується багато місяців. Навіть уранці, коли він прокидається.

Мама Біа скрушно хитає головою.

— Ні, — бурмоче вона, — боюся, цього разу я його не вилікую...

Татко Біа шморгає носом і шкрябає небрите підборіддя.

— Може повести його до лікаря?

Повели. Лікар приписав краплі. Від них вії у Африки позлипалися. Складалося враження, що він плаче зранку до вечора. А око однак не розплющувалось. Знову пішли до лікаря. Лікар сказав чесно:

— Я нічого не розумію.

— Я теж, — сказала Мама Біа.

"А я чудово розумію", — подумав Блакитний Вовк.

Йому стало шкода Маму Біа, яка схиляється над хлопчиком в кухні і Татка Біа, який перестав спати ночами.

І хлопчика, який дивиться на нього єдиним оком!

Блакитний Вовк багато разів хитає головою і, зрештою, питає:

— Як ти здогадався?

Хлопчик мовчить. Тільки вуста його злегка всміхаються.

— І все ж таки я присягну вся не розплющувати око!.. Адже насправді заплющене око у вовка давно одужало.

Але зоосад, його сумні звірі, відвідувачі... "Зрештою, — вирішив вовк, — і одного ока досить, щоб на все це дивитися".

— Так, Блакитний Вовче, але тепер я тут!

Правда. Тепер є цей хлопчина. Африканським тваринам він розповів про Далеку Північ. Блакитному Вовку він розповів про три Африки. І усі почали марити ними, навіть коли зовсім не спали! 4

Блакитний Вовк зиркнув за плече хлопця і побачив, чітко побачив, як Блискітка і Гепард гасають разом посеред зоопарку, здіймаючи золоту куряву Сахари. Невдовзі до них приєдналися Куріпочка і Руденьчики, і всі почали танцювати довкола дромадера-дзиґи. Татко Біа повідкривав двері оранжереї, і чудові дерева Зеленої Африки заполонили алеї. На найвищих їхніх гілках чатують рядочком Сірий Родич і Горила із Зелених Джунглів.

А відвідувачі усього цього не бачать...

І директор зоосаду продовжує обхід...

І Тоа-Купець тікає з усіх ніг від розлюченого Скорпіона...

І діти дивуються, чого так голосно регоче Гієна.

І Чорна Заграва прийшла і сіла поруч з хлопцем навпроти Блакитного Вовка. *

І на все те падає сніг (у розпал весни), прекрасний тихий сніг Аляски, який замітає все, і береже таємниці...

"Звичайно, — міркує Блакитний Вовк, — звичайно усе це заслуговує на те, щоб його роздивитися обома очима".

"Кліп!" — розплющилася повіка вовчого ока.

"Кліп!" — розплющилася повіка ока хлопчика.

— Нічого не розумію, — скаже ветеринар.

— І я... — розведе руками лікар.